

A VIDÉKI DZSENTRIFIKÁCIÓ ERDŐBÉNYE PÉLDÁJÁN

<https://doi.org/10.18030/socio.hu.2025.2.6>

ABSZTRAKT

A városból vidékre történő migrációs áramlás jelenségét a nemzetközi és a hazai szakirodalom többféle elméleti keretbe ágyazza, amelyek közül a legelterjedtebbek a szuburbanizáció, a dezurbanizáció, a jóléti migráció és a vidéki dzsentrifikáció. Elemzésünkben a vidéki dzsentrifikáció elméleti keretét használjuk, hiszen ez ragadja meg a leginkább árnyalt módon az általunk vizsgált jelenséget. Tanulmányunkban Erdőbénye esetét vizsgáljuk az általunk készített 41 félig strukturált interjú felhasználásával. A település Borsod-Abaúj-Zemplén vármegyében található és a Tokaj-Hegyalja történelmi borvidék része. A településen először a kirándulóturizmus jelent meg, majd egyre többen vettek második otthonot. Ezt követően érkeztek a befektetők, borászok, szálláshelyek üzemeltetői, illetve egy borászati-gasztronómiai fesztivál is elindult. Mindezek által a település egyre felkapottabbá vált. Ugyan kevesen költöztek ide állandó jelleggel, a turizmus hatásaival együtt mégis dzsentrifikációról beszélhetünk. A beköltözők, nyaralók, kétlakiak, vállalkozók csoportjait mind más, ugyanakkor komplex motivációk összessége hozta a településre, de a csend, a nyugalom, a szép táj, az elhelyezkedés (Tokaj környéke), az épített környezet a legtöbb esetben közrejátszottak. Tanulmányunkban azokra a kérdésekre keressük a választ, hogy mi motiválta a kívülről érkezőket arra, hogy Erdőbényén házat és szőlőt vegyenek és erre a célra miért pont ezt a települést választották. Illetve, hogy hogyan látják a betelepülők Erdőbényét, valamint arra is kitérünk, hogy a dzsentrifikáció folyamata milyen hatást gyakorol a falura.

Kulcsszavak: vidéki dzsentrifikáció, vidéki turizmus, magántőke áramlása a vidékre, borfesztivál

¹ PTE BTK Demográfia és Szociológia Doktori Iskola, doktorandusz.

² PTE BTK Demográfia és Szociológia Doktori Iskola, professzor emerita.

RURAL GENTRIFICATION- THE EXAMPLE OF ERDŐBÉNYE

ABSTRACT

The phenomenon of urban-rural migration is embedded in a variety of theoretical frameworks in the international and Hungarian academic literature, the most common of which are suburbanization, deurbanisation, amenity migration and rural gentrification. We adopt the analytical framework of rural gentrification in our study, as it provides the most nuanced understanding of the phenomenon. We examine the case of Erdőbénye using 41 semi-structured interviews that we conducted. The village is located in the Borsod-Abaúj-Zemplén county and is part of the Tokaj-Hegyalja historical wine region. The settlement first became a tourist destination, then more and more people bought second homes. After that, investors, winemakers, and providers of accommodation arrived, and later, a wine and gastronomy festival was launched. As a result, the village has become more and more popular. Few people have moved here permanently, but the process of gentrification is evident. The different groups of people who moved here (second home owners, entrepreneurs, etc.) had various and complex motivations, but the quiet, the tranquillity, the beautiful scenery, the location (Tokaj is nearby) and the built environment were the most important factors. In our study, we seek to explain what motivated people from outside to buy a house and vineyard in Erdőbénye and why they chose this settlement for this purpose. We also examine how the newcomers perceive Erdőbénye and how the process of gentrification is affecting the village.

Keywords: rural gentrification, rural tourism, private capital flows to the countryside, wine festival

A VIDÉKI DZSENTRIFIKÁCIÓ ERDŐBÉNYE PÉLDÁJÁN

BEVEZETÉS

A Borsod-Abaúj-Zemplén vármegyében található Erdőbénye a Tokaj-Hegyalja történelmi borvidék egyik legsebbe faluja. Tanulmányunkban ennek a településnek a példáján mutatjuk be a vidéki dzsentrifikáció folyamatát az általunk készített 41 félig strukturált interjú segítségével.³ Írásunkban először foglalkozunk témánk elméleti keretével, majd kitérünk az előzmények rövid ismertetésére, a településen zajló népességfogyásra, illetve az üresen és eladatlanul álló házak meglétére, amelyek a gyönyörű természeti környezettel és a környékbeli turizmus megjelenésével együtt Erdőbényén a dzsentrifikáció kialakulásához vezettek. Az interjúk elemzéséből kiderült, hogy Erdőbényére az 1990-es évektől kezdve főként kirándulók érkeztek a környező nagyobb városokból, majd az 1990-es évek végén, 2000-es évek elején többen már befektetési szándékkal vásároltak szőlőterületeket és ingatlanokat a terület későbbi felértékelődésére számítva. 2002-ben alakult meg a Béres borászat, ami nagy szerepet játszott a borturizmus beindításában, majd a 2009-től megrendezett borászati-kulturális-gasztro fesztivál adott további löketet a turizmus fejlődésének. A fesztivál nemcsak, hogy sok látogatót vonz, hanem még felkapottabbá tette a falut, egyre több borászat, vendégház nyílik, és még többen vásárolnak ingatlant. Kevesen költöztek a településre, sokan Budapesten élnek és csak hétvégekre vagy ritkábban járnak a faluba. A Covid19-járvány hatására sokan döntöttek úgy, hogy vidékre költöznek, ez Erdőbénye esetében is jellemző.

Tanulmányunkban azokra a kérdésekre keressük a választ, hogy mi motiválta a kívülről érkezőket arra, hogy Erdőbényén házat és szőlőt vegyenek, és erre a célra miért pont ezt a települést választották. Illetve, hogy hogyan látják a betelepülők a Erdőbényét, valamint arra is kitérünk, hogy a dzsentrifikáció folyamata milyen hatást gyakorol a falura.

ELMÉLETI KERET – A VIDÉKI DZSENTRIFIKÁCIÓ FOGALMI KÖRE

A városból vidékre történő áramlás jelenségét a nemzetközi és a hazai szakirodalom többféle elméleti keretbe ágyazza, amelyek közül a legelterjedtebbek a szuburbanizáció (Tímár–Váradi 2000), a dezurbanizáció (Berry 1976), a jóléti migráció (Moss 2006; Gosnell–Abrams 2009) és a vidéki dzsentrifikáció (Phillips 1993).

A városokból vidékre történő áramlás jelenségét eleinte jóléti migrációként írták le az Egyesült Államokban végzett kutatások. Ez a fogalom egy általános definíció szerint „*az emberek természeti és/vagy kulturális előnyökön alapuló mozgását*” jelenti (Gosnell–Abrams, 2009:305), ami által az ebben részt vevő migránsok relatíve jobb életkörülményeket tudnak elérni (Benson–O’Reilly 2009). A jóléti migrációval foglalkozó szakirodalom túlnyomórészt a vidéki területek vonzó tényezőivel foglalkozik, hangsúlyozva a természeti és kulturális környezet jelentőségét (Hansen et al. 2002; Marcouiller–Clendenning–Kedzior 2002). A folyamatot vezérlő kulcsfontosságú fogalom a „*lifestyle*” (életmód) is (Benson–O’Reilly 2009). A gazdasági motivációk,

³ Tanulmányunk *A vidéki dzsentrifikáció szerepe a településfejlesztésben* (FK-138098) című, NKFIH által támogatott kutatás keretében valósult meg, illetve munkánkat a Kulturális és Innovációs Minisztérium Egyetemi Kutatói Ösztöndíj Program EKÖP-24-3-II-PTE-377 kódszámú pályázata támogatta.

mint például az ingatlanokba, földterületekbe történő befektetés, bár egy kisebb csoport számára fontosak, gyakran háttérbe szorulnak az életminőséggel, a természet közelségével és a rekreációs lehetőségekkel kapcsolatos értékekkel szemben (Kendra–Hull 2005). A jóléti migráció a városi problémákra, illetve a külvárosok vélt korlátaira adott válaszként is értelmezhető.

A jóléti migrációhoz képest árnyaltabb módon ragadja meg az általunk elemzett jelenséget a vidéki dzsentrifikáció fogalmi kerete, amennyiben ez a városközpontú gondolkodástól elszakadva a folyamat vidéki településekre gyakorolt hatását is integrálja a vizsgálatokba. A vidéki dzsentrifikáció a városokban (Glass 1964) megfigyelt jelenséget veszi alapul. A városi dzsentrifikáció eredetileg azt a folyamatot írja le, amikor a város belső részein fekvő korábbi szegény- és munkásosztályi, gyakran etnikai kisebbségek által lakott negyedek megújulnak, középosztályi ingatlanvásárlók, bérlők áramlanak be, ezáltal a negyed fizikai, demográfiai és társadalmi szerkezete átalakul (Hamnett 1991).

A városi folyamat fogalmait több szerző használja a karakterükben és következményeikben jelentősen különböző, vidéki folyamatok leírására is (Phillips 1993; Hines 2010; Solana-Solana 2010; Mamonova–Sutherland 2015; Nemes–Tomay 2022; Tomay–Völgyi 2022). A vidéki dzsentrifikáció során a városi felső- és középosztályhoz tartozó csoportok jelennek meg a természeti és társadalmi értékeik miatt vonzó vidéki településeken. A zöld lakóterülethez való hozzáférés a vidéki dzsentrifikáció egyik fő mozgatórugója (Smith–Phillips 2001). A városi fogyasztók a saját értékeik és vízióik szerint alakítják át a helyi adottságokat, az épített és a természeti környezetet, amelynek következtében a települések mind gazdasági, mind társadalmi értelemben felértékelődnek (Phillips 1993; Nelson–Oberg–Nelson 2010; Solana-Solana 2010).

Hagyományosan a vidéki dzsentrifikáció fogalma alatt állandó jellegű beköltözést értünk (Phillips 1993). Ugyanakkor, az állandó jellegű beköltözők mellett más módok is megjelennek a vidéken való jelenlétben, amelyek jelentősen befolyásolják az ott élők mindennapjait. A vidéki térhasználat kapcsán említhetjük a nyaralótulajdonosokat és a turistákat is, akik időszakosan használják a települést (Nemes–Orbán–Tomay 2022). A vidékkel foglalkozó kutatók a vidéki tereket egyre inkább fogyasztási tereknek (Marsden 1999) vagy turisztikai tájnak (Keane 1992) tekintik, amelyek értéke a korábbi termelési funkció helyett leginkább esztétikai, szimbolikus és rekreációs típusúvá vált. A vidék dzsentrifikációja kapcsolatban van a turizmus vidéki fordulatával is, aminek során a szép környezetben fekvő település vagy térség eleinte turisztikai célpontként válik ismertté, majd a városiak nyaralókat, második otthonokat vásárolnak (Solana-Solana 2010; Leebrick 2015). A nyaralók jelentős mértékben hozzájárulnak a turizmus élénkítéséhez, hiszen fogyasztási szokásaik sok tekintetben hasonlítanak a turistákéhoz, és gyakran veszik igénybe a turisztikai infrastruktúrát (Michalkó et al. 2017). Ez a csoport rendszeresen visszatér vidéki ingatlanába, amely idővel akár állandó lakóhellyé is válhat, különösen a nyugdíjba vonulás után (Pitkänen–Adamiak–Halseth 2013). Ugyanakkor a Covid19-világjárvány is elősegítette (ha csak ideiglenesen is) a nyaralókba való költözés folyamatát (Zoğal–Domènech–Emekli 2020).

A szakirodalom a vidéki dzsentrifikáció megjelenésével kapcsolatban még számtalan tényezőt említ, így leginkább azt, hogy a városok irányából a vidékre mozgók csoportját vonzza a vidéki idill, a vidék által reprezentált nyugalom, biztonság, család, közösség és általános nosztalgia (Földi 2000; Nelson–Oberg–Nelson 2010), de a városi nyüzsgéstől való eltávolodás, a városi életfeltételek negatív aspektusai, például a biztonság hiánya vagy a környezetszennyezés is közrejátszhatnak a döntésben (Koós 2007; Tímár–Váradi 2000). A kiköltözők megnyugvást, harmóniát, elmélyülést és biztonságot keresnek a vidéki területen, vonzódnak a tájhoz, a természethez, a növény- és állatvilághoz, a mezőgazdasághoz (Csurgó 2013). Ehhez járul hozzá a térbeli

mobilitás felgyorsulása, a kommunikációs technika fejlődése és hozzáférhetősége (Kovács 2012), amelynek segítségével könnyű otthonról munkát végezni, de a mentalitás változása, a vidék értékének átalakulása (Jetzkowitz–Schneider–Brunzel 2007) és a globalizáció hatása is fontos tényezőként jelenik meg (Halfacree–Woodward 2002).

Az eredeti lakosság magas áron értékesítheti ingatlanjait a városból érkezőknek, ami előnyös az elköltözni szándékozók számára. Azonban az őslakosok leszármazottjai alulmaradnak az ingatlanhoz való jutás versenyében, mivel a beköltözők jelentősebb tőkével rendelkeznek (Ghose 2004). Ugyanakkor, az ingatlanok turistáknak való kiadása bevételi lehetőséget teremthet a helyben maradók számára (Wachsmuth–Weisler 2018). A kívülről érkezők által városi vagyon és társadalmi tőke érkezik a vidéki területekre, ami pozitívan befolyásolhatja a terület gazdasági fejlődését (Putnam 2000). Mindemellett verseny alakulhat ki a nyaralótulajdonosok és a helyi közösségek, mezőgazdasági vállalkozók között a mezőgazdasági területekért (Stedman 2006; Pitkänen–Adamiak–Halseth 2013).

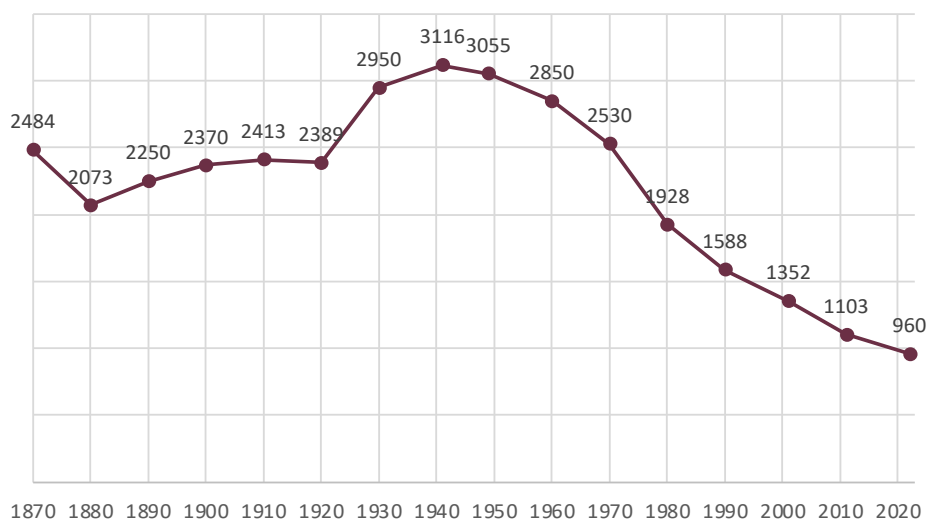
MÓDSZERTAN ÉS A TEREP BEMUTATÁSA

Tanulmányunkban azt állítjuk, hogy Erdőbényén a dzsentrifikáció folyamata zajlik. Vizsgálatunkban elsősorban kvalitatív módszert alkalmaztunk, amihez az általunk készített 41 félig strukturált interjú anyagait használtuk fel. Interjúkat készítettünk helyi kulcsszereplőkkel, vállalkozókkal, nyugdíjasokkal, őslakosokkal, másodikotthon-tulajdonosokkal, betelepülőkkel és kétlakiakkal is. Az interjúk 2022 júniusában és szeptemberében, illetve 2023 augusztusában készültek. Válaszadóink egy részét, az önkormányzat munkatársait, a borászokat, a szállásadókat, az őslakosokat az interneten fellelhető elérhetőségeik segítségével kerestük fel. Másik részükkel pedig a terepen eltöltött idő alatt találkoztunk véletlenszerűen. Többen ajánlottak olyan további szereplőket, akik szívesen válaszoltak a kérdéseinkre, így a hólabda módszert is alkalmaztuk.

Erdőbénye a Tokaj járásban és a zempléni kistájban található. A szőlőtermelés és borkészítés mellett a faluban a 19. század végétől a 21. század elejéig kőbányászat is folyt, és híres kőfaragó- és kádárdinasztiák éltek a településen. Erdőbénye mai adottságaihoz tartozik a szép természeti környezet, a jó levegő és a helyi építészeti örökség. A falu egy völgyben fekszik, és ha bármely pontjáról körülnézünk, hegyeket látunk, amelyeket erdők és szőlőültetvények borítanak. A környék fő helyi erőforrása a szőlőtermesztésre kiválóan alkalmas talaj- és mikroklima-adottságok, valamint az erre épülő magas minőségű borkészítés (Kovács–Bodnár 2016; Kovács 2022, 2023) majd erre kiépült egy piacképes árucseré-forgalom. A 19. és 20. században megnyílt két bánya, amelyek közül ma már egyik sem működik. Az erdőbényeieknek a szocializmusban egészen az 1970–1980-as évekig kellett várniuk arra, hogy abban a rendszerben jobb legyen a megélhetőségük. A rendszerváltás után munkanélküliség, elvándorlás és a falu lakosságának elöregedése állt be. Következésképpen megjelentek az üresen álló házak, amelyeket először a környező városok lakói megvásároltak és második otthonként használtak. Majd a 2000-es évek közepén-végén a városi felső középosztálybeli fiatal- és középkorúak, a dzsentrifikánsok kezdték el a házfelvásárlásokat, akik szőlőterületeket is vettek, és borászati vállalkozásokat hoztak létre, illetve a felújított helyi házakat panzióvá alakították. Ezekkel a vállalkozásokkal beindították a vidékturizmust Erdőbényén.

A Tokaj-hegyaljai történelmi borvidék kultúrtáj kategóriában 2002 óta az UNESCO világörökségi listáját gazdagítja. A kultúrtájhoz 27 település tartozik, ezek egyik gyöngyszeme Erdőbénye. A kormány Tokaj-Hegy-

1. ábra. Erdőbénye népességének alakulása (1870–2022)

Forrás: Saját szerkesztés, KSH területi adatok, * Népszámlálás 2022**

* Forrás: https://www.ksh.hu/nepszamlalas/tablak_teruleti_05 Utoljára letöltve: 2024. augusztus 23.

** Forrás: <https://nepszamlalas2022.ksh.hu/> Utoljára letöltve: 2024. augusztus 23.

alját 2022-ben kiemelt fejlesztési térségé nyilvánította⁴ azzal a céllal, hogy a régió – Budapest és a Balaton térsége után – az ország harmadik leglátványosabb turisztikai célpontjává váljon. A koncepció meghatározó eleme a közlekedési hálózat fejlesztése a régió gyors és minőségi megközelíthetőségének megteremtése érdekében. Ez alatt nemcsak autópályák és utak, hanem bicikliutak, így a Tokaj-Sátoraljaújhely-Kassa bicikliút megépítése is szerepel. A Bodrog-parti kikötőpontok építése pedig azzal a céllal valósul majd meg, hogy azok tovább gazdagítsák a szabadidős lehetőségeket. A kiemelt turisztikai fejlesztési térség keretén belül Sárospatakon már létrejött Magyarország borászati képzési központja.

Másrészt, a dzsentrifikáció előzményéhez hozzájárult a falu demográfiai folyamatainak alakulása is. Erdőbényén az 1940-es népszámlálás alkalmával a lakosság száma még meghaladta a 3000 főt, de ez a szám a rendszerváltás idejére megfeleződött. A rendszerváltástól napjainkig a népesség csökkenésének folyamata tovább gyorsult (1. ábra).

Az okok az elvándorlásra és a természetes fogyásra vezethetők vissza. A lakosság elöregedése és drasztikus csökkenése következtében megjelentek az üresen álló és helyenként már az enyészetnek induló házak. Ebben a folyamatba érkeztek meg több szakaszban a városi ingatlanvásárlók.

A dzsentrifikáció első szakasza: az 1980-as évek vége és az 1990-es évek

A rendszerváltás környékén felkapottá vált az Erdőbénye felső részén elhelyezkedő Aranyosi-völgy, ahol fás legelők, pihenőhelyek és különböző kiránduló-útvonalak találhatóak. Ez a terület hétvégi kapcsolódásként szolgált a városi emberek számára, főként Nyíregyháza, Debrecen és a szabolcsi régió lakosai használták, de távolabbról is érkeztek már látogatók. Közülük többen meglátogatták Erdőbényét is. „A városi emberek jól érezték magukat a természetben. Mai napig is sokan kirándulnak az erdőben Aranyosi-völgy pihenőiben. A Covid idején különösen sokan kirándultak gyalogosan, kerékpárral. Egyre többen kerekeznek a völgyön”

⁴ Forrás: <https://www.tbft.hu/kiemelt-fejlesztési-tersegge-nyilvanitotta-a-kormany-tokaj-hegyaljat/> [Letöltve: 2024-08-22].

(1).⁵ Ebben a szakaszban turisztikai infrastruktúra még nem fejlődött ki a faluban, „...de ott semmi nem volt. Tényleg egy étteremben nem lehetett enni egy levest se, meg nem volt szálláshelyed se” (2).

Az 1990-es években többen vásároltak házat Erdőbényén. Ők főként középosztálybeli tanárok, orvosok, könyvtárosok voltak és a három közeli nagyvárosból, Debrecenből, Miskolcra, Nyíregyházára, illetve Budapestre is érkeztek. Az ingatlanokat felújították, amiket nyaralóként, második otthonként használnak a mai napig. Ebben az első, kezdeti időszakban a településen a helyiek mellett a napi látogatók, kirándulók, biciklisták, illetve a hétvégi házaspárok voltak jelen Erdőbényén.

Második szakasz: a 2000-es évek elejétől 2009-ig

A dzsentrifikáció második szakaszában, az 1990-es évek végén, a 2000-es évek elején egy újabb társadalmi-gazdasági réteg érkezett Erdőbényére. Az ekkoriban érkezők döntően budapesti, felső középosztálybeliek, vállalkozók, menedzserek, befektetők. Többen már kifejezetten befektetési szándékkal vásároltak szőlőterületeket és ingatlanokat a településen és környékén. Ők kifejezetten a terület felértékelődésére számítottak, hiszen Erdőbénye a Tokaj-Hegyalja borvidék része. A falu elhelyezkedése fontos szerepet játszik a befektető szándékú szereplők érkezésében: „...tehát ő [az apja] szőlőterületet vett akkor [97-ben], egy kicsit befektetési céllal... akkor még olcsók voltak a területek... Mert ő úgy gondolta, hogy majd 2004-ben az EU-s csatlakozásra elszabadulnak az ingatlanárak, és akkor majd el lehet adni...” (3). Ekkoriban kezdtek megjelenni a külső szereplők által létesített borászatok is. Történt ez akkor, amikor a helyiek jórészt felhagytak a szőlőműveléssel, mert nem tudták a megtermelt árut gazdaságosan értékesíteni. A legnagyobb borászat a Béres Birtok, amely 2002-ben kezdte meg a működését. Ez mérföldkövet jelentett és nagy szerepet játszott a borturizmus beindításában. „Borászatok közül is 20 ilyen kisebb borászat van már. Van egy nagyobb, a [...] szőlőbirtok. Mondjuk, azért ők voltak az elsők, és akkor a kisebbek meg az ő farvizükön látták meg a lehetőséget” (4). Fokozatos fejlődés történt a falu infrastruktúrája és kínálata tekintetében, egyre több szálláshely, vendégház létesült. A második szakaszban a helyiek, a napi látogatók (kirándulók, biciklisták), illetve a hétvégi ház-tulajdonosok mellett megjelentek a befektetők, borászok, valamint a vendégházakat üzemeltetők is.

Harmadik szakasz: 2009-től

Erdőbénye életében fontos és meghatározó rendezvény a Bor, Mámor, Bénye fesztivál, ami 2009 óta kerül megrendezésre a településen. A fesztivál a részt vevő borászatokban, pincészetekben zajlik, gasztronómiával, kulturális programokkal egybekötve. A fesztivál megszervezését eredetileg a településre kívülről érkező borászok kezdeményezték, és kezdetben szoros együttműködésben valósult meg az önkormányzattal. Idővel azonban a szervezés egyre inkább a bevételorientált szemlélet felé tolódott, ami feszültségeket eredményezett mind a település vezetésével szemben, mind a borászok között. Mára azonban ezek a konfliktusok rendeződtek, és a fesztivál egy jól működő egyesület keretein belül valósul meg. A rendezvény célja nem a tömeges turizmus ösztönzése Erdőbényén; jellemzően mintegy 3000 látogató vesz részt a háromnapos eseményen. A fesztivál látogatói túlnyomórészt felső középosztálybeli városiak, emellett jelentős számban érkeznek külföldről is. A helyi lakosság azonban csak kis arányban vesz részt az eseményen, és elsősorban az ingyenes programokat látogatja.

A rendezvény által Erdőbénye meghatározó eleme lett a térségi kulturális életnek és egyre több látogató érkezik belföldről és külföldről egyaránt. A fesztiválon kívül is egyre több a turista, illetve a fesztivál a borásza-

⁵ Az interjúalanyok jellemzőit a Függelék 1. számú táblázata tartalmazza. A szövegben sorszámmal jelöltük őket.

tok, szálláshelyek számának további növekedéséhez is nagyban hozzájárult. Mára nagyjából 16–20 borászat működik a faluban és 40 körüli szálláshely van, ami 2–300 férőhelyet jelent. *„Sokat fejlődött a település. Az, hogy az eladó ingatlanokat megvásárolják és akár hétvégi házak, akár panzió, vendégházként hasznosítják újra, vonzóvá teszi a települést... már most érezhető, hogy túl sok vendégház van, persze mindegyik más színvonalú, más felszereltségű, más szolgáltatású”* (5). Sokan vásároltak/létesítettek ebben az időszakban befektetésként borászatokat, illetve vendégházakat is *„a munkájából olyan bevétele van, hogy nem tud vele... tehát ebben lát fantáziát meg élvezni, jó a hely, szeret itt lenni... A lányom főnökhasszonya is az [multinacionális informatikai cég] európai igazgatója”* (6).

A fesztivál kezdete óta még többen vettek ingatlant a faluban. Az ingatlanvásárlók között vannak állandó jelleggel letelepedők, ők általában fiatalok, kisebb gyerekekkel, többen távmunkában dolgoznak. Nyugdíjas házaspárok is költöztek életvitelszerűen Erdőbényére, többen a korábban hétvégi házaikként szolgáló ingatlanjaikba. Van olyan nyugdíjas pár is, akik külföldről tértek haza: *„Tehát kiköltöztek és azóta itt élnek nyugdíjasként életvitelszerűen... a konyhakert-szomszédunk, ők Amerikából költöztek haza, magyarok... ők ott kint életek már 20 évig”* (6). Sokan nem telepednek le állandó jelleggel, ők második otthonként használják az ingatlanokat, hétvégente, ünnepek, iskolai szünetek alkalmával érkeznek. Vannak olyanok is, akik az egész nyári szünetet itt töltik. *„Ilyenkor jönnek ide idegenek, látja a környezetet, megtetszik neki, és akkor már rögtön beindul a fantázia, hogy van ötmillió forintom. Azért ugyan nem tudok venni Hajdúszoboszlón egy üdülőt, de esetleg Erdőbényén veszek egy kis parasztházat, és rendbe teszem”* (7). Többen hívják látogatóba az ismerőseiket, barátait, akiknek szintén megtetszik a település és ők is vesznek egy ingatlant, tehát a folyamat már önmagát katalizálja. Azt is többen megfigyelték, hogy egyre több hétvégi ház tulajdonosa tölt hosszabb időt Erdőbényén.

Általában véve fontos esemény volt a Covid19-világjárvány és az utána következő változások a turizmus és a vidékre költözés trendjeiben. Többen döntöttek úgy, hogy vidékre költöznek, ez Erdőbényére is jellemző. A *home office* elterjedése is hozzájárul(t) ehhez. Olyan eset is előfordult, hogy egy Budapestről újszülött gyerekkel érkező család használt egy vendégházat, és nekik annyira megtetszett a vidéki élet és Erdőbénye, hogy ott később szőlőt vásároltak.

MIÉRT ÉPP ERDŐBÉNYE? – A KÍVÜLRŐL ÉRKEZŐK MOTIVÁCIÓI

A kívülről érkező ingatlanvásárlók motivációi rendkívül sokrétűek és összetettek, gyakran több tényező együttes hatására születik meg a döntésük. Sokan a természet közelsége és a nyugodt vidéki élet, a jó levegő miatt választották Erdőbényét. Ez utóbbinak néhányan különleges jelentőséget is tulajdonítanak: *„Úgyhogy... azért jöttek ide ingatlant vásárolni, mert itt... hozták az asztmás gyerekeket, és azok az asztmás gyerekek, amikor itt voltak, soha semmi problémájuk nem volt... de a családban bárki, aki asztmás volt, az itt mindenki nagyon jól érezte magát”* (8). Az egészséges környezet mellett a fizikai aktivitás és az életmódváltás lehetősége is szerepet játszott a döntésükben. *„...A fizikai munka az... a szőlőbe’, az roborál. Szeretem, meg ugye van egy... volt egy kis szívproblémám, úgyhogy életformaváltást kellett csinálni úgy 10 éve. Akkor eladtam a [cégem], egyébként volt egy nagy tanácsadó cégem, ott eladtuk „management buy out”, tehát ott kiszálltam... akkor úgy állt a kardióállapotom, hogy ha még úgy folytatom, 1–2 év, és jön a flex. És elkezdtem dolgozni részben kinn a szőlőben, és megálltak a paraméterromlásaim”* (12).

Az életmódváltás mellett a városi zsúfoltságtól való eltávolodás is visszatérő motívum a kívülről érkezők körében. Sokan olyan helyet kerestek, ahol nagyobb tér áll rendelkezésükre, ahol kertjük lehet, és ahol a

családjuk számára nyugodtabb környezetet biztosíthatnak. „...amikor még mi Nyíregyházán éltünk... sorházi lakásban... szerettünk volna egy kicsit nagyobb teret, kertet. Tulajdonképpen nagyon zsúfoltnak éreztük már ott” (11). A Covid19-járvány is felerősítette ezt a tendenciát, hiszen sokak számára az önellátás és a nagyobb tér iránti igény a vidékre költözés felé billentette a mérleget. Egyesek konkrétan egyfajta menekülési lehetőségként, alternatívaként tekintenek a vidéki ingatlanjukra: „...mi is azért gondolkodtunk, hogy mi lesz, hogy lesz. Tehát, itt van kandallótól kezdve, fával tudunk fűteni, saját kút van, aminek van vize, tehát hogyha Miskolcon szülőknél a panelben nincs fűtés... bármi lehet, ugye a mai világ... most már sajnos ott tartunk, hogy ugye bármi lehet, akkor...” (13).

Van olyan nyaraló is, akinek az ősei itt éltek és elsődlegesen családi kapcsolatok miatt járt rendszeresen Erdőbényére. Eleinte vendégházakban szállt meg, majd az egyik eladó ház különleges bejárata megtetszett neki és megvásárolta. Jellemzőek a családi kötelékek, a család közelsége, de a visszatérés a gyökerekhez is. Szerepe van annak is, hogy a településen magas volt a zsidó lakosság aránya a deportálások előtt, így a deportáltak rokonai közül is többen érkeznek a településre. Fontos a nosztalgia is, hiszen sokan nyaraltak itt gyerekkorukban, például a Honvéd üdülőben vagy a szülők nyaralójában.

Az épített környezet és a település atmoszférája is vonzó tényező volt sokak számára. Az egyik első hullámban érkezett borász így emlékezett vissza: „...az egész építészeti jellege a falunak, hogy úgy megmaradt gyakorlatilag olyannak, mint volt száz évvel ezelőtt” (2). Erdőbényén a kisebb polgári és parasztházak dominálnak, szemben a szomszédos Mád és Tállya nagyobb nemesi épületeivel, ami lehetőséget adott arra, hogy több ember számára elérhetővé váljon az ingatlanvásárlás és a vállalkozásindítás. „Hiszen nem 100 milliókat kellett elkölteni arra, hogy ott valamit kialakítson, hanem néhány tízmillió forintot, és ez szerintem így vonzotta az embereket” (2).

A vidékre költözésben meghatározó tényező volt az ingatlanpiaci árkülönbség is. Erdőbényén hosszú ideig jóval alacsonyabb áron lehetett ingatlant vásárolni, mint akár a környező településeken, ami sokak számára vonzóvá tette a falut. „...kerestem a helyszínt arra, hogy... volt egy kis megtakarításom... kis megtakarítás, már nekem nem volt kicsi, amiből tudtam, hogy szeretnék valahol Debrecentől távolabb, olyan helyen venni egy ingatlant, aminek már köze van a hegyekhez...” (9). Az ingatlanbefektetés és az életminőség javítása kéz a kézben járt azok számára, akik új életet akartak kezdeni vidéken: „...jó, hát kifizettük volna, de akkor nem tudtunk volna olyan nívón élni, mint ahogy eddig éltünk. Hát, mi azért színházba, moziba, operába, moziba kevésbé, balettra, mindenhova sokat jártunk mi” (10).

A gazdasági lehetőségek, különösen a borászat és a turizmus fejlődése is szerepet játszott Erdőbénye vonzerejében. Azok, akik befektetési céllal érkeztek, gyakran tudatosan választották ki ezt a települést, mert a Tokaj-Hegyalja borvidék részeként potenciált láttak benne. „Végignéztem a régiókat Magyarországon... számbavettem, hogy milyen turisztikai vonzerők vannak, hogy mit lehet csinálni. És azt gondoltam, hogy itt van hegy, van folyó, van bor. Külföld számára is akár ismert lehet, nagyobb a lehetőség, hogy nem csak belföldi, hanem külföldi vendégek is jönnek majd, és összevettem a pénztárcámmal, hogy éppen akkor... mekkora tőkém volt, és hol tudok esetleg beruházni vagy vásárolni területet, ami aztán később fejleszthető” (14). Egy másik borász pedig így fogalmazott: „érdemesebb... bizonyos esetekben azt mondani, hogy zöldmező. Eladtam mindent két hónap alatt. Vitorlást, házat, szőlőt stb. Vettem itt annak az árából nagyjából ezt a birtokot, a házat stb., mert hogy úgy gondolom, hogy az alapanyag, a szőlőfajták és a terület adottságai azok olyanok, hogy itt sokkal messzebb lehet futni. Magasabb szintű bort lehet készíteni. Ez egy meggyőződés” (12).

Biztonsági szempontok is megjelentek a döntések mögött. Többen kifejezetten keresték azokat a településeket, ahol kisebb a társadalmi feszültség: „...bizony nézzük ám a lakosság összetételét keményen... Bor-sod-Abaúj-Zemplénben vagyunk. Ezt nem szabad elfelejteni” (9). Sokan hangsúlyozták, hogy Erdőbényén jó a közbiztonság, szemben a szomszédos falvakkal, és rendszerint Olaszliszktól említették. Emellett a helyi lakosok támogató, összetartó közösséget alkotnak. „Alapjában véve jó a kapcsolat, meg segítőkészek, meg hogyha sikerül olyan szomszédot... szomszédoknak úgy egymásra találniuk, akkor tényleg működik az, hogy figyel a házra, vagy esetleg leolvassa a vízőrát, van egy kulcsa az idősebb szomszédnak, és akkor akár lenyírja a fűvet. Így ez oda-vissza működhet” (4).

A DZSENTRIFIKÁCIÓ FOLYAMATÁNAK HATÁSAI ERDŐBÉNYÉN

Házak felújítása

Az Erdőbényére kívülről érkező nyaralók, beköltözők, vállalkozók többféle hatással vannak a településre. Az ingatlanállomány megújul, sok házat felújítanak. Ennek egyik módja, amikor a lakásfunkció megmarad, ebben az esetben az értékvédelem mellett a mai követelményeknek megfelelő korszerűsítés is megtörténik. Az értékek védelme fontos szempont a faluképet illetően is. Sokakat felháborít, ha hagyják a házakat összedőlni, végképp leromlani, illetve az is, ha teljesen átalakítják őket és a régi értékek eltűnnek. Több kívülről érkezőt kifejezetten zavarnak a faluképet rontó, általában a helyiek által végzett építkezések. Ilyen például az egyik helyi kisbolt, „...a Fő utcán, ott van a libafos színű hullámlemez, bocsánat, úgy hívják, hogy cseréplemez, cseréplemezzel fedett bolt” (15). Az értékmegőrző felújítások egyik kimenete ugyanakkor lehet a skanzenesedés.

A megvásárolt régi, leromlott állapotú épületek felújításának másik iránya, amikor nyaralónak, vendégháznak, borászatnak, borbárnak alakítják át őket, főként turisztikai célú használatra. Például Erdőbénye egyik ikonikus kúriája leromlott állapotban volt, az 1990-es évekig hegyközségi székházként használták. Ezt megvásárolták, felújították, mára borászat és szezonálisan nyitva tartó étterem működik benne.⁶ A nyaralók kialakítása sokszor nagyobb változtatásokat igényel, egyes épületrészek lebontásával, újabbak építésével is járhat. Egyes nyaralónak kialakított házak „rózsadombi” színvonalat ütnek meg, „van egy-kettő olyan, ami otthon nincs ilyen, és ezt nyaralónak!” (13). A vételi ár többszörösét is ráköltik az ingatlanok felújítására. Néhány újonnan kialakított vendégház nem feltétlenül illik a helyi építészeti hagyományokba és több esetben szauna, wellness részleg is tartozik hozzájuk,⁷ csakúgy, mint az önkormányzat által kialakított panzióban. Mindezek által fejlődik a turizmus, az ingatlanok értéke növekszik.

A helyiek az újabb felújításokat pozitívan ítélik meg, a legtöbben inkább örülnek, hogy nem hagyják tönkremenni a házakat. „Szépül a falu, rendbe szedegetik az elhanyagolt házakat” (16). A falu számára fontos fejlesztési forrás a kívülről érkező tőke, amit ide befektetnek, innen már „nem lehet elvinni”. „Nagyon szépen felújított házak, és akkor még visszafogottan mondtam, hogy egy értéke van, és ez lehet a településnek ilyen megtartó, hogy ezt nem lehet innen elvinni. Tehát, aki ezt ide belerakta, az utolsó követ, téglát, bármilyen felújítást, ez azt jelenti – nem azt mondom, hogy a falunak adta, de valahogy a falu értékét ezzel növeli –, mert ezt a befektetését innen nem lehet elvinni. Eladni el lehet, de elvinni nem tudja, és szerintem ez egy jó dolog” (13). Azonban néhányan kritikusán viszonyulnak a faluba érkező tőkéhez és fejlesztésekhez. Az ingatlanok vásárlásakor a befektetés, a gazdasági megfontolás az elsődleges, a helyben élők érdekei nem fontosak a

⁶ <https://www.facebook.com/Budahazy.Fekete.Kuria>

⁷ Forrás: <https://benyecsk.hu/galeria/> Utoljára letöltve: 2024. augusztus 23.

külről érkezőknek. „A házak felújítása csak „állagmegőrzés”, ettől a falu lakosainak az életminősége semmivel nem lesz jobb, pedig az életminőség javulása lenne a valódi fejlődés” (17).

Ingatlanárak emelkedése

Az ingatlanárak 2002–2003 óta indultak lassú, fokozatos emelkedésnek, a település általános felértékelődésével párhuzamosan. A 2010-es évek elejéig több eladó ház is volt a településen, akkoriban még nem volt ennyire felkapott: „egy nagyon-nagyon rossz út vezetett [ide]... tehát az az út, ami most jön be a 37-esről, az egy majdnem járhatatlan út volt, tehát ilyen toldozott-foldozott” (13). Az ingatlanárak tekintetében vízváltónak számít a Covid19-világjárvány, attól kezdve felgyorsult az ingatlanok vásárlása. „Meghal valaki, esküszöm egy hét múlva már eladják a lakást” (7). „...az utóbbi másfél évben így megy fel az ingatlanvásárlás... csak itt, tudom, hogy itt körülöttem minden ingatlan eladva egy éven belül” (18). A beköltözés is jellemzőbb lett, a járvány hatására többen ítélik meg úgy, hogy vidéken jobb élni. Mindez az árak emelkedésén is meglatászik, egyesek szerint az elmúlt 15–20 év során a korábbi árak tízszeresére emelkedtek az ingatlanárak: „2007-ben körülbelül olyan 70 eladó ház volt a településen 2–3 millió forintba került, amit mi vettünk... ma egy olyan házat, mint az, mondjuk 10 millióért lehet venni, ahol se víz, se semmi nincs arra még minimum egy 10–20 milliót rá kell költeni” (13). Már nemcsak a környező nagyvárosokból és Budapestről, hanem külföldről (például Lengyelországból) is érkeznek ingatlanvásárlók.

Turizmussal kapcsolatos hatások

A turizmussal kapcsolatos hatások általában időszakosan, főként a nyári szezonban és a Bor, Mámor, Bénye fesztivál alatt érintik a falut. Pozitív hatás az élet felpezsdülése: „a jó az, hogy azért valami új. Mozgolódás, egy ünnepszerű, vagy ilyen valami. Ez egy pozitív dolog” (19). A fesztivál gazdasági hasznót jelent, hiszen a vendégházak megtelnek a fesztivál alatt és a borászatok is jobb áron tudják értékesíteni a boraikat. Emellett a helyi szolgáltatások, a kisboltok forgalma is megnő. Negatív hatás a fesztivál ideje alatt, hogy bizonyos részeit lezárják a településnek, megváltozik a közlekedés. Emellett zajos is a program „...nyilván jár némi zajszenyvezéssel is, ha szabad így fogalmaznom. Tehát a borfogyasztás, ha úgy van, az esti órákban át szokott csapni kicsit magasabb hanghordozásba a borfogyasztó személyek részéről” (20). A köztereken található szemetesek megtelnek, szemetesebbé válik a fesztivál alatt a település.

Összességében Erdőbénye a Bor, Mámor, Bénye hatására „felkerült a térképre” és meghatározó eleme lett a térségi kulturális életnek, valamint a borászatok és szálláshelyek számára nyújt marketing- és értékesítési lehetőségeket is. Egyre több látogató és visszatérő vendég érkezik a fesztivál idején kívül is. Mindez megteremti az igényt, lehetőséget még több borászat és szálláshely létrehozására. Ezek egymást gerjesztő jelenségek, mivel így a falu ismertsége még tovább nő, ami még több vendég érkezését is jelenti. A fesztivál elősegítette ezt a folyamatot, ugyanakkor a hatása nem választható el élesen attól a trendtől, hogy egyébként is divatosá vált borászatakat, vendégházakat nyitni. „Hát, most az egy kérdés ugye, hogy a Bor, Mámor, Bénye nélkül is lett volna-e itt ennyi borászat meg ennyi szálláshely. Mert azért a kettő felfutása az teljesen egybeesett 2010 és 2017–18 között. Én azért ismerek egy pár embert, aki így a Bor, Mámor, Bényén először látogató volt, aztán utána lett ott neki már panziója meg borászata, ez nyilván adott egy lökést annak, hogy a faluban ez a turisztikai szolgáltató szektor fejlődött” (2).

Kiszorítás

A települések gazdasági, társadalmi értelemben felértékelődnek, ugyanakkor a kiszorítás többféle formája is megjelenik. Az egyre magasabb ingatlanárak miatt a tősgyökeres lakosság, a helyi fiatalok nem tudnak a településen ingatlant venni és helyben maradni. Emellett, a városiak idegen, a hagyományostól eltérő szokásokat hoznak a településre, amitől az őslakosok elidegenedve érezhetik magukat a saját lakóhelyükön. „...*Hiába a tokaji borvidéken nőttek fel, nem tudják mi az a jó bor, mert sose ittak jó bort, mert ott a pincében ugyanabból a szutykos hordóból, mint amiből 40 éve csinálták, abból ugyanabból issza, és neki az a bor. És nem is látott semmit, nem is próbált ki, és most már ugye hozzuk be ide kívülről, hogy egyáltalán, hogy kell kinézni egy bulinak, mi a gasztronómia...*” (15). A városiak által szervezett kulturális programok sem a helyieknek szólnak, ezek is erősíthetik a kiszorítás érzését. Néhány borász szinte lenézően beszélt a helyiekről, mintha őket oktatni, fejleszteni kellene. Az egyik interjúalany elmesélte, hogy a fesztiválon részt vevő őslakosok bort ugyan nem fogyasztottak, viszont az ingyenes, kulturális programon részt vettek: „...*Pénzt nem hagytak itt, de az előadást meghallgatták... tehát okoskodtak általa...*” (3).

A turizmusból is kiszorulanak a tősgyökeresek, hiszen tőke hiányában vállalkozóként nem tudnak ebben rész venni, illetve kulturális különbségek miatt sem. Számukra az alkalmazotti viszony, a szezonális munkák elérhetőek a turisztikai vállalkozóknál, mint például a takarítás, a gondnokság, a kertek gondozása vagy más mezőgazdasági munkák. A legtöbben más településen levő munkahelyre ingáznak. Az őslakosok a borászatokban nem fogyasztanak, hiszen a borok ára nagyon magas. Ugyanakkor a szezonálisan nyitva tartó étterem tulajdonosa megjegyezte, hogy egyre több őslakos fogyaszt náluk hétfévente. Az egyik tősgyökeres borász azt állapítja meg, hogy a kívülről érkező városiak kihasználják nemcsak a falut, hanem a városi közönséget is. „*Na, most ők ugye hozzák magukkal a pesti árat, meg a Sziget árait, meg mit tudom én, milyen árakat. Én értem, hogy három nap alatt le akarják vágni a nagy kígyót, de most azért gondolkozzunk már el! Hát, most ő pesti emberként lehívja a pesti közönséget, jól megfeji és útjára bocsátja őket. És most mi ebben a pláne? Én ezt értem, hogy ez neki jó, de ettől a vidéknek nem lesz jó. Ettől ennek a falunak nem lesz jó*” (17).

Következtetések

Tanulmányunkban azt állítjuk, hogy Erdőbényén a vidéki dzsentrifikáció folyamata összhangban áll a nemzetközi szakirodalomban megfogalmazott vidéki dzsentrifikációs folyamatokkal (Phillips 1993; Hines 2010; Solana-Solana 2010), és általánosítható példaként értelmezhető mind az érkező csoportok motivációi, mind a helyi társadalmi-gazdasági átalakulások tekintetében. Az általános vidéki problémákkal szembesülő (népességcsökkenés, elöregedés) településre a rendszerváltás környékétől kezdve több szakaszban érkeztek külső, városi szereplők. Alattuk nemcsak a beköltözőket értjük, hanem a turistákat, a nyaralókat, a kétlakiakat, továbbá a borászokat, a szálláshelyeket üzemeltető vállalkozókat és a befektetőket is. Ahogyan egy nemrégiben megjelent tanulmány is kiemeli, Magyarország vidéki területein – a lakóhelyi mellett – a turizmus által vezérelt dzsentrifikáció is jelen van (Tomay–Orbán 2024). Esettanulmányunk ez utóbbira példa, hiszen kezdetben a nyaraló és kirándulóturizmus vonzotta a látogatókat, majd a fesztivál növelte tovább a falu vonzerejét, intenzívebbé téve a turizmust és a társadalmi-gazdasági szerkezet átalakulását.

Kutatásunk eredményei alapján megállapítható, hogy a kívülről érkező ingatlanvásárlók motivációi összetettek, és döntésüket több tényező együttes hatása alakította. A természet közelsége, az egészséges környezet és az életmódváltás lehetősége kiemelt szerepet játszott a választásban, különösen azok számára, akik

egészségügyi okokból – például légzőszervi vagy szív- és érrendszeri problémák miatt – kerestek alternatív lakóhelyet, de sokan a városi zsúfoltságból való menekülés és a nagyobb tér iránti igény miatt is Erdőbényére költöztek. A Covid19-járvány tovább erősítette ezt a tendenciát, hiszen sokak számára a vidéki ingatlan nem csupán rekreációs lehetőségként, hanem egyfajta menekülési útvonalként és biztonsági alternatívaként is értelmeződött, amely az önellátás lehetőségével és az energiafüggetlenséggel is összekapcsolódott. A személyes és kulturális kötődések szintén meghatározó tényezőként jelentek meg: többen ősük emlékéhez, gyermekkori élményeikhez vagy a település történeti sajátosságaihoz, például a zsidó közösség egykori jelenlétéhez kapcsolódva döntöttek Erdőbénye mellett, ahol a nosztalgia és a hely szimbolikus jelentősége is szerepet kapott. Az épített környezet és a település atmoszférája szintén vonzó tényezőként jelent meg, hiszen Erdőbénye tradicionális építészeti karaktere, a megmaradt polgári és parasztházak autentikus hangulata olyan sajátos miliót teremtett, amely lehetőséget adott arra, hogy a vidéki ingatlanvásárlás szélesebb társadalmi rétegek számára is elérhetővé váljon.

A gazdasági szempontok is jelentős szerepet játszottak: Erdőbényén hosszú ideig kedvezőbb áron lehetett ingatlanhoz jutni, mint a környező településeken, és fontos a jóléti migráció fogalmában hangsúlyosan megjelenő ingatlanérték-különbözet is (Gosnell–Abrams 2009), hiszen a városi árakhoz képest jóval olcsóbban lehetett házat vásárolni. Ez az árkülönbség különösen azok számára jelentett lehetőséget, akik a befektetési szempontokat is mérlegelték, illetve akik vállalkozásindításban gondolkodtak, hiszen a borászat és a turizmus fejlődése miatt a település gazdasági potenciálja is meghatározó tényezővé vált. Emellett a biztonsági és társadalmi tényezők is fontos szerepet játszottak a döntésekben: a városi háttérrel érkező ingatlanvásárlók tudatosan keresték azokat a településeket, ahol alacsonyabb a társadalmi feszültség, jobb a közbiztonság és erősebb a helyi közösségi kohézió, így ezek a szempontok egyértelműen hozzájárultak a vidéki dzsentrifikációs folyamat erősödéséhez.

Erdőbénye dzsentrifikációs folyamatai egyértelműen mutatják, hogy kezdetben egyrészt az előregedő népesség és a drasztikusan csökkenő lakosság üresen álló hazáinak bő kínálatát a külső tőke gyorsan megtalálta, továbbá a turizmus és az ingatlanpiac fellendülése mélyreható átalakulásokat eredményezett a településen. Az ingatlanok felújításának egyik iránya az értékmegőrzésre törekszik, helyreállítani az épületet, az eredeti funkciót megtartva, hagyományőrző, tájba illő módon (Tomay 2006), ugyanakkor korszerűsítve is az épületet. Az ilyen jellegű felújítások egyik kimenete lehet a skanzenesedés, ami a település kiüresedését hozhatja magával, mint ahogyan azt a Káli-medence egyes településein (Szíjártó 2002; Nemes et al. 2022) is láthatjuk. A házfelújítások második fajtája, amikor a régi, leromlott állapotú épületeket vendégházakká, borászatokká, éttermekké, borbárokká alakítják át, a harmadik irány pedig az ingatlanok nyaralókká történő átalakítása. A felújítások utóbbi két formája turisztikai fejlődést hoz magával. A házak felújítása és a növekvő ingatlanárak bár esztétikai és gazdasági fejlődést hoztak, egyúttal növelték a tősgyökeres lakosok kiszorulásának veszélyét is.

A vidéki turizmus térnyerése egyértelműen új lehetőségeket hozott a település számára. Az események, fesztiválok és borászatok révén Erdőbénye felkerült a turisztikai térképre, ám a gazdasági haszon főként a kívülről érkező vállalkozókhoz áramlik, míg a helyiek számára az előnyök sokkal korlátozottabbak maradnak. A megnövekedett vendégforgalom és az ingatlanpiaci áremelkedések az őslakosok számára egyre nehezebbé teszi a helyben maradást, ami a társadalmi szerkezet fokozatos átalakulásához vezethet.

A dzsentrifikáció következményeként a település eredeti lakói kiszorulnak a gazdasági lehetőségekből is, hiszen tőke hiányában nem tudnak versenyezni a kívülről érkező befektetőkkel. A turizusból elsősorban azok profitálnak, akik szálláshelyeket és borászatokat üzemeltetnek, míg az őslakosok gyakran csupán alkalmazottként vehetnek részt ebben a gazdasági folyamatban. Az ingatlanárak robbanásszerű növekedése pedig tovább mélyíti a társadalmi különbségeket, és megnehezíti a fiatal generáció számára, hogy saját otthonhoz jusson.

Összességében Erdőbénye esete jól mutatja, hogy a vidéki dzsentrifikáció kettős hatású folyamat: miközben hozzájárul a település fizikai és gazdasági fellendüléséhez, egyúttal a tősgyökeres közösség marginalizációjához és kiszorulásához is vezethet. A külső befektetők által dominált átalakulások következtében az eredeti lakosság nemcsak anyagi, hanem kulturális értelemben is egyre kevésbé érzi magáénak a saját települését. A hosszú távú fenntarthatóság érdekében elengedhetetlen lenne olyan fejlesztéspolitikák bevezetése, amelyek a helyi közösségek érdekeit is szem előtt tartják, és biztosítják, hogy a gazdasági növekedés valóban minden érintett számára előnyökkel járjon.

FÜGGELÉK

1. táblázat. Az interjú jegyzéke

Sor-szám	Nem	Kor	Státusz a településen	Kiegészítés	Interjú időpontja
1	Nő	65+	Gazdálkodó	Korábban kívülről érkezett	2022.06.25
2	Férfi	45–65	Borász, szálláshelytulajdonos	90-es évek végén érkezett (más, közeli településen él jelenleg)	2023.08.15
3	Nő	30–45	Borász	Beköltöző, 2000-es évek közepén érkezett	2022.06.26
4	Férfi	30–45	Borász, szálláshelytulajdonos	Őslakos	2022.09.18
5	Férfi	30–45	Borászat és szálláshely helyi üzemeltetője	Másik vidékről beköltöző	2022.09.20
6	Férfi	65+	Kádár	Tősgyökeres	2022.09.20
7	Nő	65+	Nyarlós	Tősgyökeres, jelenleg külföldön él	2022.09.19
8	Férfi	45–65	Polgármester	Tősgyökeres	2022.09.19
9	Férfi	45–65	Nyarlós	Közel nagyvárosból	2022.09.18
10	Nő	65+	Nyarlós	Közel nagyvárosból	2022.06.27
11	Nő	65+	Beköltöző	Korábban nyarlós, közeli nagyvárosból	2023.08.14
12	Férfi	65+	Vállalkozó	Fővárosban él	2023.08.15
13	Férfi	45–65	Szálláshelytulajdonos	Kétlaki, közeli nagyvárosból	2022.06.27
14	Férfi	30–45	Szálláshelytulajdonos	Kétlaki, Budapestről	2022.06.27
15	Férfi	30–45	Borász	Beköltöző	2022.09.19
16	Férfi	30–45		Őslakos	2023.08.13
17	Férfi	65+	Borász	Tősgyökeres	2023.08.13
18	Nő	30–45	Szálláshelytulajdonos, turisztikai vállalkozó	Beköltöző külföldről	2022.06.25
19	Férfi	45–65	Vállalkozó	Őslakos	2022.06.25
20	Férfi	30–45	Birtokigazgató, alkalmazott	Közel településen él	2022.06.26
21	Nő	30–45	Turizmusban alkalmazott	Őslakos	2022.09.17
22	Nő	45–65	Nyarlós	(vállalkozó)	2023.08.14
23	Nő	45–65	Kulcsfigura	Közel településen él	2022.10.04
24	Nő	30–45	Kulcsfigura	Őslakos	2022.09.18
25	Férfi	65+	Szálláshelytulajdonos	Közel településen él	2023.08.14
26	Férfi	45–65	Szálláshelytulajdonos	Közel nagyvárosban él	2023.08.14
27	Nő	30 alatt	Látogató		2022.10.17
28	Férfi	65+	Borász, szálláshelytulajdonos	Őslakos	2023.03.08
29	Nő	65+	Borász, szálláshelytulajdonos	Őslakos	2023.03.08
30	Férfi	45–65	Borász	Közel településen él	2022.06.25
31	Férfi	45–65	Látogató		2022.09.17
32	Nő	65+	Nyarlós	Külföldről hazaköltözött	2023.08.14
33	Nő	30 alatt	Beköltöző		2022.09.19
34	Férfi	30 alatt	Látogató		2022.10.17
35	Férfi	45–65	Kádár	Őslakos	2022.06.27
36	Férfi	30–45	Szálláshelytulajdonos	Őslakos, de külföldön él	2023.08.15
37	Nő	30–45	Látogató		2022.06.25

Sor-szám	Nem	Kor	Státusz a településen	Kiegészítés	Interjú időpontja
38	Nő	45–65	Kulcsfigura	Őslakos	2022.06.25
39	Férfi	45–65	Kulcsfigura	Lelkész	2022.06.26
40	Férfi	30–45	Borász, szálláshelytulajdonos	Őslakos	2023.08.14
41	Férfi	45–65	Borász	Fővárosban él	2023.08.13

HIVATKOZÁSOK

- Benson, M. – O'Reilly, K. (2009) Migration and the Search for a Better Way of Life: A Critical Exploration of Lifestyle Migration. *The Sociological Review*, 57(4), 608–625. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-954X.2009.01864.x>.
- Berry, B. J. L. (1976) *Urbanization and counterurbanization*. Beverly Hills, Calif.: Sage.
- Csurgó B. (2013) *Vidéken lakni és vidéken élni: A városból vidékre költözők hatása a vidék átalakulására: a város környéki vidék*. Budapest: Argumentum – MTA TK Szociológiai Intézet.
- Földi Z. (2000) A lakókörnyezet minőségének szerepe a főváros migrációs folyamataiban, az 1990-es években. *Tér és Társadalom*, 14(2–3), 219–228. <http://dx.doi.org/10.17649/TET.14.2-3.589>.
- Ghose, R. (2004) Big Sky or Big Sprawl? Rural Gentrification and the Changing Cultural Landscape of Missoula, Montana. *Urban Geography*, 25, 528–549. <http://dx.doi.org/10.2747/0272-3638.25.6.528>.
- Glass, R. (1964) *London: aspects of change*. London: MacGibbon & Kee.
- Gosnell, H. – Abrams, J. (2009) Amenity Migration: Diverse Conceptualizations of Drivers, Socioeconomic Dimensions, and Emerging Challenges. *GeoJournal*, 76, 303–322. <http://dx.doi.org/10.1007/s10708-009-9295-4>.
- Halfacree, K. – Woodward, R. (2002) Influences on Leadership and Local Power in Rural Britain. In Halfacree, K. – Kovács, I. – Woodward, R. (szerk.) *Leadership and Local Power in European Rural Development*. Aldershot: Ashgate, 59–90.
- Hansen, A. J. – Rasker, R. – Maxwell, B. – Rotella, J. J. – Johnson, J. D. – Parmenter, A. W. – Kraska, M. P. V. (2002) Ecological Causes and Consequences of Demographic Change in the New West: As natural amenities attract people and commerce to the rural west, the resulting land-use changes threaten biodiversity, even in protected areas, and challenge efforts to sustain local communities and ecosystems. *BioScience*, 52(2), 151–162. [http://dx.doi.org/https://doi.org/10.1641/0006-3568\(2002\)052\[0151:ECACOD\]2.0.CO;2](http://dx.doi.org/https://doi.org/10.1641/0006-3568(2002)052[0151:ECACOD]2.0.CO;2).
- Hines, J. D. (2010) Rural Gentrification as Permanent Tourism: The Creation of the 'New' West Archipelago as Postindustrial Cultural Space. *Environment and Planning D: Society and Space*, 28(3), 509–525. <http://dx.doi.org/10.1068/d3309>.
- Jetzakowitz, J. – Schneider, J. – Brunzel, S. (2007) Suburbanisation, Mobility and the 'Good Life in the Country': A Lifestyle Approach to the Sociology of Urban Sprawl in Germany. *Sociologia Ruralis*, 47(2), 148–171. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-9523.2007.00431.x>.
- Keane, M. (1992) Rural Tourism and Rural Development. In Briassoulis, H. – van der Straaten, J. (szerk.) *Tourism and the Environment: Regional, Economic and Policy Issues*. Dordrecht: Springer Netherlands, 43–55.
- Kendra, A. – Hull, R. (2005) Motivations and Behaviors of New Forest Owners in Virginia. *Forest Science*, 51, 142–154. <http://dx.doi.org/10.1093/forestscience/51.2.142>.
- Koós B. (2007) A szuburbanizációs folyamat a magyar gazdaságban. *Közgazdasági Szemle*, 54, 334–349.
- Kovács I. (2012) *A vidék az ezredfordulón*. Budapest: Argumentum – MTA Szociológiai Kutatóintézet.
- Kovács T. (2022) A Bor, mámor, Bénye fesztivál hatása a budapesti dzsentifikánsokra és egy zempléni kistelepülés lakosságára. In Horeczki, R. – Szabó, T. (szerk.) *A vidéki Magyarország a pandémia korában - IX. Falukonferencia*. Pécs: KRTK Regionális Kutatások Intézete Pécs, 209–220.
- Kovács T. (2023) Hogyan lett egy termelőfaluból szolgáltató falu? Társadalmi gazdasági átalakulás Erdőbénye példáján = How did a farming village become a service village? Socio-economic transformation in Erdőbénye. *Észak-Magyarországi Stratégiai Füzetek*, 20(2), 92–108.
- Kovács T. – Bodnár Z. (2016) Erdőbénye: a hagyományos és a posztmodern falu között félúton. *A falu*, 31(3), 31–48.
- Leebrick, R. A. (2015) Rural Gentrification and Growing Regional Tourism: New Development in South Central Appalachia. In Jon, S. (szerk.) *States and Citizens: Accommodation, Facilitation and Resistance to Globalization*. Leeds: Emerald Group Publishing Limited, 34, 215–234.
- Mamonova, N. – Sutherland, L.-A. (2015) Rural Gentrification in Russia: Renegotiating Identity, Alternative Food Production and Social Tensions in the Countryside. *Journal of Rural Studies*, 42, 154–165. <http://dx.doi.org/10.1016/j.jrurstud.2015.10.008>.
- Marcouiller, D. W. – Clendenning, J. G. – Kedzior, R. (2002) Natural Amenity-Led Development and Rural Planning. *Journal of Planning Literature*, 16(4), 515–542. <http://dx.doi.org/10.1177/088541202400903572>.
- Marsden, T. (1999) Rural Futures: The Consumption Countryside and its Regulation. *Sociologia Ruralis*, 39(4), 501–526. <http://dx.doi.org/10.1111/1467-9523.00121>.

- Michalkó G. – Balizs D. – Kiss É. – Faragóné Huszár S. – Sik A. – Karácsonyi D. (2017) A vidékiesség vonzásában: a nagyvárosi agglomerációk láthatatlan turizmusa Magyarországon. *Tér és Társadalom*, 31(3), 44–61. <http://dx.doi.org/10.17649/TET.31.3.2853>.
- Moss, L. A. G. (2006) *The amenity migrants: seeking and sustaining mountains and their cultures*. Wallingford, UK; Cambridge, MA: CABI.
- Nelson, P. – Oberg, A. – Nelson, L. (2010) Rural Gentrification and Linked Migration in the United States. *Journal of Rural Studies*, 26, 343–352. <http://dx.doi.org/10.1016/j.jrurstud.2010.06.003>.
- Nemes G. – Orbán É. – Tomay K. (2022) Meghasadt valóságok – dilemmák a turizmus és a dzsentrifikáció szerepéről a vidék fejlődése kapcsán. *Szociológiai szemle*, 32(1), 88–113. <http://dx.doi.org/10.51624/SzocSzemle.2022.1.5>.
- Nemes G. – Tomay K. (2022) Split realities – dilemmas for rural/gastro tourism in territorial development. *Regional Studies*, 59(1), 1–10. <http://dx.doi.org/10.1080/00343404.2022.2084059>.
- Nemes G. – Tomay K. – Sulyok J. – Orbán É. (2022) Nekem a Balaton a Riviéra: Turisztikai dzsentrifikáció a Balaton-felvidéken a COVID-19 járvány idején. *Tér és Társadalom*, 36(2), 99–122. <http://dx.doi.org/10.17649/TET.36.2.3427>.
- Phillips, M. (1993) Rural gentrification and the processes of class colonisation. *Journal of Rural Studies*, 9(2), 123–140. [http://dx.doi.org/10.1016/0743-0167\(93\)90026-G](http://dx.doi.org/10.1016/0743-0167(93)90026-G).
- Pitkänen, K. – Adamiak, C. – Halseth, G. (2013) Leisure Activities and Rural Community Change: Valuation and Use of Rural Space Among Permanent Residents and Second Home Owners. *Sociologia Ruralis*, 54(2), 143–166. <http://dx.doi.org/10.1111/soru.12023>.
- Putnam, R. D. (2000) *Bowling alone: the collapse and revival of American community*. In Proceedings of the 2000 ACM conference on Computer supported cooperative work (CSCW '00). Association for Computing Machinery, New York, USA, 357. <https://doi.org/10.1145/358916.361990>
- Smith, D. P. – Phillips, D. A. (2001) Socio-cultural Representations of Greentrified Pennine Rurality. *Journal of Rural Studies*, 17, 457–469. [http://dx.doi.org/10.1016/S0743-0167\(01\)00014-6](http://dx.doi.org/10.1016/S0743-0167(01)00014-6).
- Solana-Solana, M. (2010) Rural gentrification in Catalonia, Spain: A case study of migration, social change and conflicts in the Empordanet area. *Geoforum*, 41(3), 508–517. <http://dx.doi.org/10.1016/j.geoforum.2010.01.005>.
- Stedman, R. (2006) Understanding Place Attachment Among Second Home Owners. *American Behavioral Scientist*, 50, 187–205. <http://dx.doi.org/10.1177/0002764206290633>.
- Szijártó Z. (2002) Turizmus és regionalizmus a Káli-medencében. Egy kutatás tapasztalatai. In Fejős Z. – Szijártó Z. (szerk.) *Egy tér alakulástörései. Esettanulmányok a Káli-medencéről*. Budapest: Néprajzi Múzeum, 7–21.
- Tímár J. – Váradi M. (2000) A dezurbanizáció néhány elméleti kérdése és hazai megjelenési formái. In Hotvát G. – Rechnitzer J. (szerk.) *Magyarország területi szerkezete és folyamatai az ezredfordulón*. Pécs: MTA Regionális Kutatások Központja, 153–176.
- Tomay K. (2006) Slumosodás és városrehabilitáció Budapesten. *Tér és Társadalom*, 20(1), 93–107. <http://dx.doi.org/10.17649/TET.20.1.1041>.
- Tomay K. – Orbán É. (2024) A vidéki dzsentrifikáció hazai volumene és a turizmus típusai, 2001 és 2022 között. *Területi Statisztika*, 64(2), 212–235.
- Tomay K. – Völgyi B. (2022) Közösség és dzsentrifikáció egy vidéki településen. *Szociológiai Szemle*, 32(1), 65–87. <http://dx.doi.org/10.51624/SzocSzemle.2022.1.4>.
- Wachsmuth, D. – Weisler, A. (2018) Airbnb and the Rent Gap: Gentrification Through the Sharing Economy. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 50, 1147–1170. <http://dx.doi.org/10.1177/0308518X18778038>.
- Zoğal, V. – Domènech, A. – Emekli, G. (2020) Stay at (which) home: second homes during and after the COVID-19 pandemic. *Journal of Tourism Futures*, 8(1), 125–133. <http://dx.doi.org/10.1108/JTF-06-2020-0090>.